

Το βλέμμα στο παιδί και το μέλλον

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΧΡΟΥΣΟΣ αναλύει τα οφέλη της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης και τη σημασία της έλλειψής της από την εκπαίδευση, ειδικά στη σύγχρονη εποχή της Ψηφιακής Επανάστασης

Η ανθρωπότητα, και μαζί της και εμείς οι Έλληνες, βρισκόμαστε σε μια κοσμολογική καμπή στην εξέλιξή μας. Η ψηφιακή επανάσταση του Διαδικτύου και της τεχνητής νοημοσύνης έφθασε, δυστυχώς σε συνδυασμό με μια ραγδαία εξελισσόμενη κλιματική αλλαγή που περιπλέκει τα πράγματα περισσότερο. Οι γενιές του Διαδικτύου (iGen) (γεννησιές 1995-2012) και Αλφα (2013-2025) χαρακτηρίζονται αμφότερες από πτώση της γνωστικής και συναισθηματικής νοημοσύνης, η δεύτερη, μάλιστα, με παθολογικές εκδηλώσεις που προσομοιάζουν εκείνες των συνδρόμων της διάσπασης προσοχής και υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) και του φάσματος του αυτισμού (ΣΦΑ). Έτσι, σε αντίθεση με τον προηγούμενο αιώνα όπου η γνωστική νοημοσύνη έβρινε αυξανόμενη (φαινόμενο Flynn), στον 21ο αιώνα φαίνεται να πέφτει απότομα, δημιουργώντας το φαινόμενο της «ψηφιακή άνοιας». Επιπλέον, η γενιά Z εμφανίζει αυξημένα αγχώδη και καταθλιπτικά συναισθήματα, ενώ στη γενιά Αλφα 20%-25% των παιδιών έχουν αναπτυξιακά προβλήματα. Μάλιστα, στη χώρα μας ένας στους 4 εφήβους πάσχει από κάποια ψυχική διαταραχή.

Τα παραπάνω αποτελούν μια σειρά δραματικών προκλήσεων για την κοινωνία μας και απαιτούν επείγουσα λήψη μέτρων. Η ευτυχία του ανθρώπου και η επιβίωση της ανθρωπότητας κινδυνεύουν. Είναι προφανές ότι οι νέες γενιές, που αφενός μεν είναι το μέλλον μας, αφετέρου δε είναι και οι πλέον ευάλωτες στις αλλαγές, πρέπει να γίνουν το επίκεντρο της προσοχής μας. Εμείς οι ενήλικοι οφείλουμε να μορφωθούμε, να συμμορφωθούμε και να δράσουμε, με θέσπιση κοινωνικών μέτρων, λογικά και ενημερωμένα όρια στη χρήση των νέων τεχνολογιών και παρεμβάσεις για αντικατάσταση βλαπτικών συμπεριφορών με νέες, ευνοϊκές για την ανθρώπινη ατομική και κοινωνική υγεία και ευτυχία. Επιπλέον, είναι σημαντικό να επανέλθει το διά ζώον και όχι μέσω οθονών παιχνιδι των παιδιών από τη γενιά Αλφα και στο εξής, να ενισχυθεί η ανάγνωση βιβλίων και να περιοριστεί η χρήση του Διαδικτύου, με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να είναι προσβάσιμα μόνο στους άνω των 16 ετών. Αποδεδειγμένα, η τακτική συμμετοχή παιδιών και εφήβων σε αθλητισμό (όχι πρωταθλητισμό) και ιδιαίτερα σε ομαδικά σπορ μπορεί να συνεισφέρει, ελαττώνοντας

ή/και εξουδετερώνοντας πλήρως τα αγχώδη και καταθλιπτικά συναισθήματα της iGen.

Η γνωστική και η συναισθηματική ευφυΐα

Τόσο η γνωστική νοημοσύνη (δείκτης ευφυΐας IQ) όσο και η συναισθηματική νοημοσύνη (EQ) υπεισέρχονται στην εξέλιξη της επιτυχίας στη ζωή, αντιπροσωπεύοντας δύο διαφορετικές διαστάσεις ανθρώπινων ικανοτήτων, με την καθεμία να συμβάλλει με διαφορετικό τρόπο σε σημαντικούς τομείς της ζωής: Το IQ αφορά την αναλυτική σκέψη, τη λογική, τη μνήμη και τις γνώσεις και το EQ τις συναισθηματικές και κοινωνικές ικανότητες, όπως ενσυναίσθηση, αυτογνωσία, συναισθηματική ρύθμιση και κοινωνικές δεξιότητες.

Σημειώτέον ότι και το IQ και το EQ έχουν ισχυρή γενετική συνιστώσα, ωστόσο μπορούν να επηρεαστούν από την εκπαίδευση και το περιβάλλον, ιδίως στην πρώιμη παιδική ηλικία (0-6 ετών). Είναι γνωστό ότι το IQ από μόνο του δεν εγγυάται μια επιτυχημένη καριέρα. Οι σύγχρονοι χώροι εργασίας, ανεξαρτήτως κλάδου, είναι εγγενώς κοινωνικά περιβάλλοντα που απαιτούν επικοινωνία, συνεργασία και προσαρμοστικότητα – τομείς όπου η συναισθηματική νοημοσύνη έρχεται στο προσκήνιο ως καθοριστικός παράγοντας για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας.

Εκ των πραγμάτων φαίνεται πως κάτι σημαντικό λείπει από την εκπαίδευση των παιδιών και των νέων, όπως συντελείται σήμερα, έχοντας ως επίκεντρο την απόκτηση γνώσεων και τη συσσώρευση διπλωμάτων. Δεν είναι τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια, οι επιδοτήσιμες της εκπαίδευσης και της υγείας χαρακτηρίζονται ως «κορμάτι που λείπει» τα προσχολικά και σχολικά προγράμματα που στοχεύουν στην ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης, τα ονομαζόμενα προγράμματα Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης (ΚΣΜ). Αυτή είναι μια εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από την οποία τα άτομα – παιδιά και ενήλικοι – αναπτύσσουν τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις για να κατανοούν και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, να θέτουν και να επιτυγχάνουν θετικούς στόχους, να δείχνουν ενσυναίσθηση προς τους άλλους, να δημιουργούν και να διατηρούν υγιείς ανθρώπινες σχέσεις και να λαμβάνουν υπεύθυνες και θετικές αποφάσεις.

Η ΚΣΜ περιλαμβάνει πέντε βασικές κατηγορίες δεξιοτήτων: αυτογνωσία, αυτοδιαχείριση, κοινωνική επίγνωση, δεξιότητες σχέσεων και υπεύθυνη λήψη αποφάσεων. Πολυάριθμες έρευνες και μετα-αναλυτικές μελέτες αποδεικνύουν σταθερά ότι η ΚΣΜ βελτιώνει τις σχολικές επιδόσεις, μειώνει τα προβλήματα συμπεριφοράς και ενισχύει

την ανθεκτικότητα, την προσαρμοστικότητα και την ψυχική υγεία. Επιπλέον, βοηθά τους μαθητές να καλλιεργήσουν το αίσθημα του ανήκειν και της συναισθηματικής ασφάλειας, που είναι απαραίτητα για ένα θετικό μαθησιακό περιβάλλον. Σχολεία που δίνουν προτεραιότητα στην ΚΣΜ δημιουργούν υποστηρικτικές κοινότητες, όπου οι μαθητές αισθάνονται ότι τους ακούν, τους εκτιμούν και τους κατανοούν. Αυτό, με τη σειρά του, μειώνει τον εκφοβισμό, ενισχύει τη συνεργασία και ενδυναμώνει τη συμμετοχή στην τάξη.

Τα οφέλη της ΚΣΜ εκτείνονται, όμως, πολύ πέρα από τα προσχολικά και σχολικά χρόνια. Για τον εργασιακό χώρο, όπου οι εργαζόμενοι αναπτύσσονται ολοένα και περισσότερο άτομα που μπορούν να συνεργάζονται αποτελεσματικά, να διαχειρίζονται συγκρούσεις και να επιδεικνύουν ηγετικές ικανότητες, η ΚΣΜ παρέχει την κατάλληλη κατάρτιση. Επιπλέον, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της πολιτικής συμμετοχής και της κοινωνικής υπευθυνότητας. Ατομα με ισχυρές κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν ενεργά στις κοινότητες τους, να υπερασπίζονται την κοινωνική δικαιοσύνη και να συνεισφέρουν θετικά στην κοινωνία.

Παρά τα αποδεδειγμένα οφέλη της ΚΣΜ, όμως, η εφαρμογή της

Οψεις της σύγχρονης ζωής

«Είμαι ένα ανθρώπινο πλάσμα»

Η ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΑΛΙΚΟΓΛΟΥ γράφει για την ψευδαίσθηση του αψεγάδιαστου, αλλά και την ανθρώπινη ανάγκη να νικηθεί ο φόβος της εγκατάλειψης, της φθοράς, της κακοποίησης

Τι έκανε την Κατερίνα που υπέφερε από ψυχογενή ανορεξία να θέσει τέρμα στη ζωή της στα 35 της χρόνια; Ήταν γιατρός μικροβιολόγος. Χρόνια πάλευε με τη φατσίωση ενός αδύνατου παιδικού σώματος. Στην ντουλάπα της κρέμονταν τα ρούχα που φορούσε στην ΣΤ' Δημοτικού. Σε αυτά ήθελε να χωρέσει. Δυσφορούσε μέσα στο ενήλικο σώμα της. Τι φταίει; Τραύματα της πρώτης παιδικής ηλικίας, ρωγμές στη σχέση με τη μητέρα, το πρώτο αντικείμενο αγάπης στη ζωή μας. Ναι, όλα αυτά παίζουν καθοριστικό ρόλο.

Όμως το «θέλω να έχω ένα παιδικό σώμα», «επιθύμησέ αυτό που δεν γίνεται» εντάσσεται και μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Μια εκμαυλιστική πραγματικότητα που από τη μια μεριά σου στερεί τόσο πολλά και από την άλλη σου υποσχεται ότι «όλα είναι δυνατά». Όλα είναι επιτρεπτά. Δικαιούσαι να τα φαντασιώνεσαι, να τα ονειρεύεσαι, να υποφέρεσαι από την έλλειψή τους. Δεν σε οδηγούν από μόνα τους προφανώς σε απονενομημένα διαβήματα, αλλά έχουν τον τρόπο να ροκανίζουν το «ευ ζην».

Μια φαντασμαγορία πραγμάτων υπόκειται σήμερα την κατάργηση της φθοράς. Το γήρας δεν υφίσταται. Στο διαδικτυακό σύμπαν που κολυμπάμε βασιλεύουν στερεότυπα ομορφιάς που δεν θυμίζουν σε τίποτα την εικόνα μιας πραγματικής γυναίκας, ας πούμε μιας μεσήλικης, πόσο μάλλον μιας γηραιάς γυναίκας. Στο πλασματικό και υπερπραγματικό σύμπαν η ύπαρξή μας συναρτάται με τη δυνατότητα άνηψης του γήρατος. Καμουφλάζ. Η εποχή μας προσφέρει αφειδώς τεχνάσματα συγκάλυψης της φυσικής φθοράς του χρόνου.

Η ψευδαίσθηση του αψεγάδιαστου. Μια γυναίκα 60, 70 ετών με παιδικό πρόσωπο; Σου αρέσει. Όμως τρομάζεις κιόλας. Λες: «Μα δεν είναι αληθινό». «Είναι αφόριστο». Μια άλλη φωνή όμως μέσα σου λέει: «Και λοιπόν; Τι σημασία έχει;». Μπορεί η τεχνολογική υπερ-πρόοδος να δίνει νέα φτερά στις φαντασιώσεις περί νεότητας. Το ίδιο όμως αγαθό δεν φρόντιζαν να κατακτήσουν

στην Αίγυπτο κατά την ελληνιστική περίοδο όταν φιλοτεχνούσαν στη θέση του νεκρού προσώπου τις μάσκες θανάτου, τα εκπληκτικά Φαγιούμ; Να αναγνωρίσει η ψυχή σαν έλθει τον νεκρό, να θυμηθεί το άφθαρτο πρόσωπό του. Όμως η απέραντη θλίψη που κυκλώνει το νεκρό βλέμμα είναι συνταρακτική στα Φαγιούμ. Μια τέτοια αντίληψη αποσιωπάει από τα ανέκφραστα σύγχρονα προσώπων νεότητας.

Στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου εκτίθεται «Η μεθυσμένη γραία», ένα μαρμάρινο ρωμαϊκό αντίγραφο του 2ου π.Χ. αιώνα. Μια γυναικεία μορφή σε βαθύ γήρας εικονίζεται καθιστή να κρατά στο χέρι της λάγνο με κρασί. Φορά χιτώνα στερεωμένο με πόρπες. Κοιτάζει ψηλά. Ένα συνταρακτικό έργο που απομακρύνεται από τον ιδεαλισμό της κλασικής περιόδου. Δίνει έμφραστο στον ρεαλισμό, στο ευμετάβλητο του κόσμου και του ανθρώπινου σώματος. Εντυπωσιάζει η επιλογή της ηλικίας, το σκαμμένο από τον χρόνο πρόσωπο. Το υψωμένο σαν ικεσία βλέμμα σε κάτι που έχει οριστικά χαθεί. Στη θέση αυτού του συγκλονιστικά όμορφου γλυπτού, άθελά μου κάνω τη σκέψη: «Και γιατί να εστιασθώ στο άσχημο γήρας;». Ναι! Στον νου μου ήλθε η λέξη «άσχημο»!

Και εκείνη τη στιγμή λες και η σκέψη μου ταξίδεψε μέσα στο μυαλό ενός 10χρονου αγοριού που εκείνη τη στιγμή μαζί με τη μαμά του παρατηρούν, δίπλα μου, το γλυπτό. Είναι Γάλλοι. «Μαμά» λέει το αγόρι. «Τι άσχημο πράγμα είναι αυτό που βλέπουμε; Απαίσιο», «degoutant!». «Γιατί, μαρό μου;» ρωτά τρυφερά εκείνη. «Μα δεσ πόσο γριά, πόσο άσχημη είναι. Γιατί πρέπει να το κοιτάζουμε;».

Εσπευσα αμήχανα να απομακρυνθώ. Δεν άκουσα την απάντησή της.

ντηση της νέας και πανέμορφης μαμάς. Είχε κάτι το αέρινο. Εμοίαζε με σπιτάσια. Τι μου φέρνει στον νου αυτή η γυναίκα; Τι μου θυμίζει η δυσαρέσκεια του μικρού αγοριού; Δεν ελέγχονται οι συνειρήμοι. Στον νου μου άβυστα προβάλλει η εικόνα μιας μαγευτικά όμορφης γυναίκας που διανθίζει τη φρίκη στο αντιστούργημα του Ντέιβιντ Λιντς *Ο άνθρωπος-ελέφαντας*. Πρόκειται για την απούσα μητέρα του ήρωα, ενός οικτρά παραμορφωμένου πλάσματος με αποκρουστικό πρόσωπο που θυμίζει ελέφαντα. Σε μια συγκλονιστική σκηνή, την ώρα που υφίσταται από τους γύρω του έναν βάρβαρο προπαικισμό, κραυγάζει: «I am not an animal, I am a human being» – «Δεν είμαι ζώο! Είμαι ένα ανθρώπινο πλάσμα» και σωριάζεται κάτω.

Ακούω την κραυγή. «Είμαι ένα ανθρώπινο πλάσμα». Μια έκκληση βοήθειας. Η ζωή που καλεί τη ζωή. Η ζωή που αναζητεί τη ζωή μέσα στη βιαιότητα και στη μοχαιρότητα των πραγμάτων. Τη ζωή στον πλανήτη Γη που με βήμα γοργό οδεύει στην καταστροφή και όπου οι σχέσεις των ανθρώπων ολοένα και περισσότερο αφάνιστον έκθετο τον άνθρωπο στην αγριότητα του «είμαι μόνος». Αλίμονο! Κάθε άλλο παρά αυτονομία κατοχυρωμένη είναι η βεβαιότητα «είμαι ένα ανθρώπινο πλάσμα».

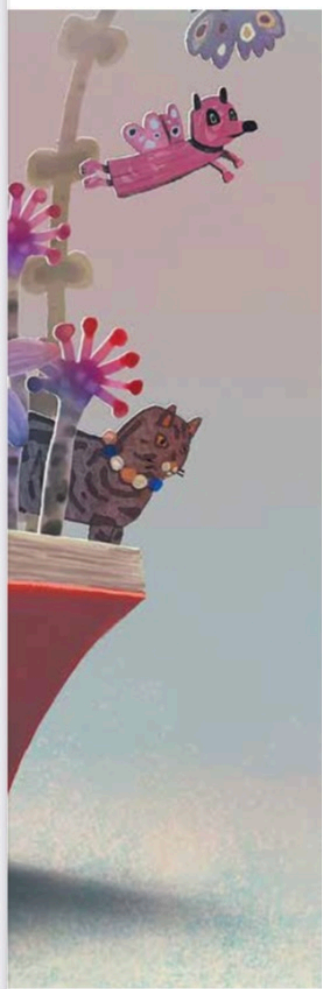
Τη νύκτα, στον ύπνο τους, ενήλικοι και υπερήλικοι μεταμορφώνονται σε ένα μικρό παιδί. Ένα παιδί που κραυγάζει μέσα στο σκοτάδι με το σώμα του να τρέμει από τον πυρετό, προσμένοντας, λαχταρώντας να υπάρξει η απάντηση. «Εδώ είμαι, είμαι μαζί σου, δεν κινδυνεύεις». Η κραυγή που κομίζει ένα αίτημα αγάπης. Και η απάντηση στην έκκληση. Το σημείο όπου η ζωή εξανθροπίζεται. «Είμαι εδώ».

Η κραυγή απευθύνεται στη φαντασίωση μιας απούσας, πανταχού όμωσ παρούσας μητρικής φιγούρας ικανής να εκπληρώσει το αδύνατο: Να διώξει μακριά την παραμόρφωση. Να γιατρέψει την αθλιότητα μιας ανάλυπτης ζωής.

Η φαντασίωση μιας φροντιστικής παρουσίας ικανής να διασώσει από τη βαρβαρότητα της πραγματικότητας. Το αίτημα του «μη πάσχειν». Αυτό το «εγώ είμαι εδώ για σένα, μαρό μου, και τίποτα και κανείς δεν μπορεί να σε βλάψει».

Ο φόβος του «είμαι μόνος», ο φόβος της εγκατάλειψης, ο φόβος της φθοράς, της κακοποίησης. Ανθρώπινα, τόσο ανθρώπινα, σε έναν κόσμο που με ταχύτητα φωτός μεταμορφώνεται σε απάνθρωπο.

Η κυρία Φωτεινή Τσαλικόγλου είναι καθηγήτρια Ψυχολογίας, συγγραφέας.

αντιμετωπίζει προκλήσεις. Ελλιπής σχεδιασμός από πλευράς φορέων, περιορισμένοι πόροι, έλλειψη κατάρτισης των εκπαιδευτικών και αντίσταση σε μη παραδοσιακές μεθόδους μάθησης εμποδίζουν την κατάλληλη ενσωμάτωσή της στα προγράμματα σπουδών, που πρέπει να ξεκινούν από τη γενεϊκότητα και τα προσχολικά χρόνια. Είναι προφανές ότι για να διασφαλιστεί η επιτυχία της ΚΣΜ είναι απαραίτητη η επένδυση στην εκπαίδευση των παιδαγωγών και εκπαιδευτικών, η πληροφορημένη συμμετοχή των γονέων και η χρήση αξιολογημένων προγραμμάτων. Η ΚΣΜ δεν είναι απλώς ένα συμπληρωματικό εκπαιδευτικό εργαλείο· είναι θεμελιώδες στοιχείο μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης. Καθώς η κοινωνία αντιμετωπίζει ζητήματα ψυχικής υγείας, κοινωνικού δικαίου και προσαρμοστικότητας στην ανάπτυξη του ατόμου και στην εργασία, η ΚΣΜ προσφέρει έναν δρόμο προς ένα πιο συμπενοτικό, ανθεκτικό και συνεκτικό μέλλον.

Ο κ. Γεώργιος Π. Χρούσος είναι ακαδημαϊκός - ομότιμος καθηγητής Παιδιατρικής και Ενδοκρινολογίας, διευθυντής στο ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Υγείας Μητέρας, Παιδιού και Ιατρικής Ακρυβείας, επικεφαλής Εδρας UNESCO Εφηβικής Υγείας και Ιατρικής και πρόεδρος στο Ελληνικό Ινστιτούτο Pasteur.

Β Τη νύκτα, στον ύπνο τους, ενήλικοι και υπερήλικοι μεταμορφώνονται σε ένα μικρό παιδί, που κραυγάζει μέσα στο σκοτάδι, λαχταρώντας να υπάρξει η απάντηση. «Εδώ είμαι, είμαι μαζί σου, δεν κινδυνεύεις»